

VOORAF

DICK DE JONG

Halverwege de maand april zag je overal weer koeien in de wei. Altijd een mooi gezicht. Eerst lopen ze nog dicht bij de boerderij, waar ze 's nachts nog 'overnachten'. Maar als ze niet voor een paar uur naar buiten gaan, verandert dat al snel. Dat is goed, want zo hoort een weiland er uit te zien: het moet leven en dus te beleven zijn. Het landschap van ons werkgebied, de Alblasserwaard, de Krimpenerwaard en de Vijfheerenlanden is een agrarisch landschap, niet alleen grotendeels ingekapseld door rivieren (vandaar de naam 'waard'), maar ook nog eens door industriegebieden rondom en steeds meer ook er midden in. In het kader van een al enkele jaren lopend project ben ik bezig met dat landschap. Dat dit verandert houden we niet tegen. Maar hoe het verandert, moeten we wel als inwoners van dit mooie gebied meebepalen. En om dat te kunnen moet je het landschap kennen. Sterker gezegd: je moet het kunnen 'lezen'. Want er is niet alleen over ons landschap, maar vooral ook in ons landschap veel te zien en te 'lezen'. En bedenk dan dat zien veel verder gaat dan kijken... Ziet u met mij mee?

IN 'T HAZENGRAUWEN

DICK DE JONG

De tekening rechts komt uit het tijdschrift Libelle. Dieren die in onze weilanden nog veelvuldig voorkomen, maar zich zelden overdag laten zien. 's Avonds gebeurt het nog wel eens dat je er een in de lampen van de auto weet te vangen. Voorzichtig dan, want het mooie beestje kan verblind raken door de auto-lampen. Bij het zien van de tekening moet ik denken aan de uitdrukking 'in 't hazengrauwen'. Dat is de vroege morgen als de eerste schijnsels van het zonlicht het donker proberen te verdringen. Vroeger was dat de tijd dat menig boerenknecht al op weg was naar de verder weg staande koeien. Met de schouw of op de fiets met een melkkarretje er achter. Veelal over ongebaande wegen, want ruilverkavelingswegen waren er nog niet, veelal moesten ze door het land over de hobbelige graspollen. Dat was geen pretje. En dan die kou. Je handen trokken krom aan het stuur van de fiets of de knoet die de schouw moest voortbewegen. Wat is dat ook alweer, die 'goeie ouwe tijd'?

COLUMN

HENK BOVEKERK SR

VRIJHEID

Soms liggen de onderwerpen voor een column voor het oprapen en een andere keer moet je zoeken. In 1969 begon ik voor mijn krant, het Nieuwsblad voor Gorinchem, een wekelijkse column. Een halve eeuw later concludeer ik dat ik toen wel heel veel woorden gebruikte. In 1976 startte ik in Dagblad De Dordtenaar met wekelijks een bijdrage voor Drechtse Streken. Tot aan mijn pensionering in december 2003 heb ik daar de schone kunst van het schrijven mogen beoefenen. Het is een waar feest als ik in vrijheid mijn gedachten mag opschrijven. Het enige euvel kan zijn dat je veel minder tekst mag gebruiken dan dat je soms zou willen: 150 woorden is niet veel. Maar je hebt wel elke keer de plicht duidelijk en zorgvuldig te concluderen. En dat alles in vrijheid, zoals onze Grondwet dat recht garandeert. Helaas – en dat vraagt om grote waakzaamheid – wordt er tegenwoordig nogal eens op afgedongen.

RAADPLAATJE

Iedereen kent de uitdrukking 'een schoenendoos met foto's'. Van die wat vuil geworden dozen met een verzameling foto's, die eigenlijk geen verzameling is. Ze zijn om er even van af te zijn in een oude schoenendoos gestopt. Uit zo'n doos komt ook deze foto. Wie weet welke boerderij dit is?

BENT U AL BEGUNSTIGER VAN BOERDERIJ & ERF AKV?

Waken over het boerderijbestand. Enerzijds door in stand te houden wat er is. En dan niet alleen de oude(re) boerderijen. Ook de nieuwe(re) (ruilverkavelings)boerderijen lopen gevaar. Dat in stand houden kan ver gaan. Zoals het samen met eigenaren en bewoners mee zoeken naar nieuwe bestemmingen voor boerderijen, waar het boerenbedrijf ten einde loopt. Jaarlijks zijn er in onze regio tegen de 10 boeren die hun bedrijf stoppen. Dat houdt een zeker risico in; het kan tevens een verandering betekenen voor het boerenlandschap. Voor het gebied waar we wonen en waar we met elkaar zo trots op zijn.

Iedereen kan meedoen aan het behoud en de ontwikkeling van de boerderijen in de streek. Door u aan te melden als begunstiger van Boerderij & Erf Alblasserwaard-Krimpenerwaard-Vijfheerenlanden blijft u op de hoogte van de activiteiten en krijgt u voor € 17,50 per jaar:

- Elk half jaar de gedrukte nieuwsbrief met veel informatie.
- Jaarlijks een uitnodiging voor een bijeenkomst met lezing of een presentatie.
- Elk jaar een uitnodiging voor een excursie. Naar een 'ander' gebied.
- Tenminste tienmaal per jaar de digitale nieuwsbrief, boordevol nieuws.
- Indien van toepassing: alle extra berichtgeving over actuele onderwerpen.

Daarnaast kunt u zich aanmelden als vrijwilliger. Dan kunt u meewerken aan de projecten die onder handen zijn. De werkzaamheden zijn van uiteenlopende aard op het gebied van bouwkunde, restauratietechniek, administratie, publiciteit, fotografie en redactiewerk. Bedrijven en instellingen kunnen Boerderij & Erf Alblasserwaard-Krimpenerwaard-Vijfheerenlanden sponsoren. Dit kan door een eenmalige gift, een jaarlijkse bijdrage of door het plaatsen van een advertentie in de nieuwsbrief. Laat even weten als u wilt meedoen...

DE DUURZAME BOERDERIJ

PROJECTNAAM

In de vorige uitgave heette het nog 'project energie neutraal'. Intussen is duidelijk dat het breder getrokken moet worden en spreken we over 'de duurzame boerderij'. Graag houden we u ook

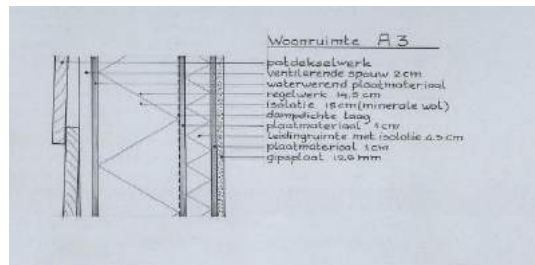
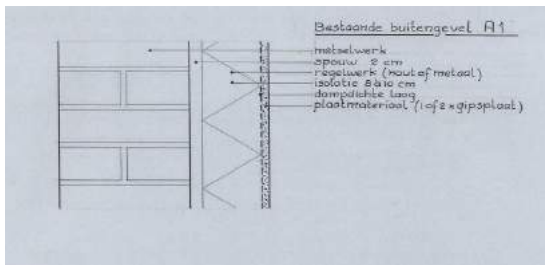

vanaf deze plaats op de hoogte. Zo is er 9 april 2021 een persbericht uitgegaan, dat we hieronder laten volgen en aansluitend volgt een belangrijk stuk uit de notitie. Na het lezen ervan is duidelijk dat het bestuur hierbij hulp nodig heeft, om er een geslaagd project van te kunnen maken. Want we willen een route maken tussen boerderijen, waar al het nodige op het gebied van de verduurzaming is gebeurd.

Een verduurzaamde boerderij in Bleskensgraaf.

OPROEP VIA DE PERS

Boerderij & Erf AKV heeft een notitie samengesteld, waarin aandacht wordt geschonken aan het noodzakelijke klimaatbeleid bij boerderijen en andere landelijke gebouwen. Dit document, getiteld De Duurzame Boerderij, is gericht op de boerderij als bijzonder gebouw, maar geeft ook veel informatie voor andere panden. In de notitie staan ook eenvoudig te realiseren ideeën en tips. En heel belangrijk: Boerderij & Erf komt graag in contact met mensen met praktijkervaring.

Tekeningen uit 'De boerderij, het behouden waard', die nog te koop is bij Boerderij & Erf AKV.

DUURZAAMHEID ALS AFGELEIDE DOELSTELING

Volgens haar doelstellingen richt Boerderij & Erf Alblasserwaard-Krimpenerwaard-Vijfheerenlanden zich op het behoud, herstel, ontwikkeling en herbestemming van boerderijen en haar omgeving. Daarbij kan aandacht voor duurzaamheid niet ontbreken. Op basis van het klimaatakkoord wordt de komende tijd van iedereen verwacht dat hij of zij maatregelen neemt om aan de gestelde eisen te voldoen. In de nieuwbouw is dat meestal niet zo moeilijk. Maar bij oudere bestaande panden, zonder kruipruimte en spouwmuren, is vaak een specifieke aanpak nodig, vooral als ze van voor de oorlog stammen.

ENERGIEHUISHOUDING IN OUDERE GEBOUWEN

Met name oudere panden zijn tochtig, soms slecht te verwarmen, vochtig en hebben vaak nog meer ongemakken. Boerderij & Erf wil hier wat aan doen en heeft in haar beleidsplan de veelbelovende tekst 'energieneutraal maken van boerderijen' opgenomen. Daar wil de stichting met de nu uitgebrachte notitie, die moet worden gezien als de eerste fase in een groter project, handen en voeten aan geven. Maar dat kan het bestuur van de stichting niet alleen.

Herkenbare plaatjes, die passen bij het onderwerp verduurzaming. Maar verduurzamen kan ook een stuk eenvoudiger.

DUURZAAMHEID

De overheid heeft het ambitieuze doel om over 30 jaar de hoeveelheid benodigde fossiele brandstoffen terug te brengen met 95% van het oude niveau. Iedereen kent de op tal van daken en zelfs op de grond al verschijnende zonnepanelen. De discussies over windmolens laaien steeds weer op. En iedereen is het er over eens dat er wat moet gebeuren. Maar niet in de eigen achtertuin... En: u kunt zelf ook heel wat doen. Simpelweg door de energiebehoefte terug te dringen. Dat kan door een energiezuinig gedrag, door isolerende maatregelen en door te kiezen voor duurzame energie.

HEEFT U ERVARING? REAGEER DAN

Voor een goed aanpak van de problemen zoekt Boerderij & Erf voorbeelden. Eigenaren en bewoners, die al ervaring hebben met het verduurzamen van met name oudere gebouwen kunnen anderen van dienst zijn door hun verhalen te delen. Door te laten zien wat zij hebben bereikt. Ter plekke door mensen te ontvangen of aan de hand van foto's. U kunt reageren naar de projectleider van dit project, Frans van den Berg. Email: frans.alewijn@gmail.com of telefoon 06-5208 3422.

Boerderij & Erf is ook in contact met gemeenten en met deskundige instellingen en organisaties. Als u alvast zelf aan de slag wil kijkt u op de website www.boerderijenerf.nl. In de bij de stichting verkrijgbare publicatie 'De Boerderij, het behouden waard' vindt u enkele voorbeelden voor iemand die een beetje handig is.

DE HOOFDLIJNEN

Boerderij & Erf AKV wil aan dit project verder uitvoering geven door middel van de volgende stappen:

1. Inventariseren van praktische voorbeelden, zoveel mogelijk uit het werkgebied. Dit kan om te beginnen vanuit wat het bestuur en adviseurs weten. Daarnaast is er een oproep in de nieuwsbrief 'Boer en Hoeve' en in streekbladen gedaan.
2. Vervolgens wordt beoordeeld of de aangedragen voorbeelden passen binnen de doelstelling van B&E, dus of de maatregelen het karakter van de boerderij en erf niet te zeer aantasten.
3. Dan worden de eigenaren van de 'gevonden' boerderijen benaderd met de vraag of zij aan een open dag of boerderijenroute willen meewerken.
4. Het maken van een beschrijving van de voorbeeldboerderijen behoort ook tot de uitvoering: wat is er aan klimaatmaatregelen gedaan, hoe is dat gebeurd, wat waren de kosten, hoe is het energieverbruik voor en na de ingreep et cetera.
5. Dan volgt het organiseren van een boerderijenroute, bijvoorbeeld op een zaterdag. Of een open dag, waarop diverse panden kunnen worden bezocht. Hieraan zal vooraf de nodig publiciteit worden gegeven. Ook wordt gedacht aan het uitgeven van een voorbeeldenblad of -brochure of iets dergelijks.
6. Als aanvulling op de route kan later een bijeenkomst worden gehouden om de voorbeelden nader toe te lichten.

Uitvoeren van een evaluatie, enquête onder de deelnemers en de eigenaren/bewoners van de ontvangende boerderijen zal het project afsluiten.

Een voorbeeld van hoe zonnepanelen op een mooie manier kunnen worden aangebracht. De bezuiniging bestaat in dit geval niet uit een minimum aantal panelen, die 'hot en her' op het dak worden 'gezaaid'. Hier komt de bezuiniging later en is er dus geïnvesteerd in de toekomst.

DIGITALISERING BEELDBANK

Dit al geruime tijd lopende project is door een aantal fotografen weer opgepakt en met regelmaat komen er nieuwe foto's bij het secretariaat van Boerderij & Erf AKV binnen. De verdere uitvoering van dit project kon ook in coronatijd worden gerealiseerd. Bij het nalopen van wat is gefotografeerd en of daarbij alle boerderijen of daarvoor in aanmerking komende panden in beeld zijn gebracht ligt dit wat lastiger. Toch wordt verwacht dat dit laatste de komende maanden ook kan worden opgestart. In een van de komende nummes krijgt u meer informatie.

OUDSTE KOEMELK VAN NEDERLAND

INLEIDING

Tot voor kort hebben we aangenomen dat de overgang van onze voorouders van jager-verzamelaar naar boer zo'n 6.000 jaar terug ergens in Limburg moet hebben plaatsgevonden. Mis. Ruim zesduizend jaar geleden hielden boeren in de Alblasserwaard al koeien voor hun melk. De sporen daarvan zijn gevonden in potscherven.

Foto: Marcel van den Bergh.

SWIFTERBANT CULTUUR

Bewoners in het gebied dat nu de Alblasserwaard is, melkten 4.200 jaar voor Christus al koeien en lieten daarbij de oudste melkresten achter die ooit in Nederland zijn gevonden. Dat schrijven archeologen van de Rijksuniversiteit Groningen in het Journal of Archaeological Science. De koeienhouders maakten deel uit van de Swifterbantcultuur, die zich uitstreckte van de Schelde tot de Elbe en dus een groot deel van Nederland en een stuk van Duitsland bedroeg. Archeologen kenden hen vooral als jager-verzamelaars, die veel zoetwatervis en wilde dieren als herten en bevers aten.

ALBLASSERWAARDSE BOEREN

Maar al geruime tijd werd vermoed dat ze daarnaast deels een boerenbestaan leidden. Dat suggereerde bijvoorbeeld de vondst van botten die van gedomesticeerde runderen bleken te zijn. Maar zeker was het nog allerminst. 'Ons onderzoek maakt duidelijk dat deze mensen echt al een beetje als boeren leefden', zegt Daan Raemaekers, een van de betrokken onderzoekers. 'Het is een stuk aannemelijker geworden dat ze runderen hielden. En niet alleen een eenzaam

huisrond, maar een echte kudde, die ze ook melkten.' Koeien geven immers pas melk als ze een kalf hebben, en dus hebben melkveehouders ook stieren nodig. En om inteelt te voorkomen, moet er meer dan één volwassen stel zijn'.

Met hun artikel schuiven de onderzoekers de geschiedenis van boeren in de Swifterbantcultuur een paar eeuwen naar voren: tot nu bestond er pas voor de periode na 4000 voor Chr. bewijs dat deze mensen melkvee hielden. De gewoonte om dieren te houden was – samen met de akkerbouw – vanaf ongeveer 10000 jaar voor Christus ontwikkeld in het Midden-Oosten.

VERANDERING

Daarmee veranderde het leven enorm dankzij de voedseloverschotten die het boerenbestaan kon opleveren: er ontstonden steden en de eerste grote beschavingen ontwikkelden zich. Vanuit het Midden-Oosten was de landbouw geleidelijk naar het noordwesten opgeschoven. Maar in het Swifterbantgebied hielden bewoners lang vast aan het bestaan als jager-verzamelaar. Om na te gaan wat de Swifterbanters aten, analyseerde medeauteur Özge Demirci vetdeeltjes in aardewerk uit de omgeving van Brandwijk. 'Die deeltjes zitten ingesloten en blijven dus goed bewaard', legt ze uit: 'Daardoor kunnen ze vertellen wat voor voedsel er ooit in de potten en schalen heeft gezeten.'

VERRASSING

Aanvankelijk zocht Demirci helemaal niet naar melk, want ze dacht vooral vet van vis en wild aan te treffen. 'Maar er bleven deeltjes over die we niet konden plaatsen, dus ben ik verder gaan kijken. Toen bleek dat deze mensen dus al melk hadden. Ik was echt verrast.'

De vetdeeltjes vertellen niet van welk dier de melk kwam, maar koeien waren in dit gebied in deze periode de meest voor de hand liggende bron.

Gerrit Dusseldorp, kenner van jager-verzamelaars aan de Universiteit Leiden en niet betrokken bij dit onderzoek, is zeer te spreken over de resultaten. 'Het is belangrijk, goed werk. Ik vraag me wel af in welke mate de bewoners waren overgegaan op een boerenbestaan. De onderzoekers hebben één, misschien twee potscherven gevonden met melkresten, en daarnaast, op de zelfde plek, ook heel veel visresten. Het is dus nog niet duidelijk in hoeverre deze mensen leefden als boeren en in hoeverre als jager-verzamelaars: hoeveel vee ze hielden en hoe belangrijk dat voor hen was.'

Met dank aan: Geertje Dekkers NRC 12.02.2021.

Hollandse melkkoeien; uit: Natuurlijk Historie van Holland van Van Berkhey.

LEZERSAANBIEDING

Het onderstaand afgebeelde bijzondere kunstwerk is van beeldend kunstenaar Evert van Lopik uit Hardinxveld-Giessendam. Het is een vijfkleuren linoleumsnede met een beperkte oplage. De afmeting is 52 x49 cm.

Speciaal voor de begunstigers van Boerderij & Erf AKV en voor de lezers van de nieuwsbrief BOER & HOEVE is dit kunstwerk te koop voor € 125,-. Dit is exclusief lijst. 20% van het aankoopbedrag is voor de Stichting Boerderij & Erf, mits u bij aankoop aangeeft dat u deze aanbieding heeft uit Boer & Hoeve. Voor aankoop kunt u rechtstreeks contact opnemen met de beeldend kunstenaar, die het werk eventueel ook voor u tegen meerprijs kan inlijsten. De contactgegevens van Evert van Lopik zijn E: lopik.art@planet.nl of T: 06-81339874.

EVERT VAN LOPIK:

In zijn vrije werk houdt hij zich bezig met het maken van schilderijen en grafiek en vooral de laatste periode legt hij zich toe op het maken van houtreliëfs. Door zijn directe woonomgeving blijft hij geïnspireerd. Dat is nog steeds het platteland van de Alblasserwaard, waarin overigens tegenwoordig in mindere mate, de koe het landschap bepaalt. Zijn schilderkunstige landschappen hebben een sterk expressieve, maar figuratieve inslag. Zijn werk balanceert steeds op de rand van abstractie. Het is herkenbaar, maar niet de zichtbare werkelijkheid. In zijn schilderijen zijn de koeien teruggebracht tot vlekken en de omgeving tot grote, heldere kleurvlakken. Deze manier van werken is ontstaan toen hij het werk van Gerrit Benner leerde kennen. Dat zich kenmerkt door de sterk gevoelsmatige kleuren en de gebondenheid aan een thema.

TENSLOTTE

Twee beelden van het voorjaar. Terwijl links een achteloos opgestapelde (lees: op elkaar gegooid) hoeveelheid gerooide knotwilgen met geknotte takken en andere onderdelen van die fraaie heemboom wachten op 'de brandstapel', loopt rechts een kudde prachtige blaarkoppen te genieten van het gras en de langzaam ontwakende lentezon.

Lakerveld
ingenieurs- & architectuurbureau

herbestemming, restauratie, renovatie & nieuwbouw

WAGeningen 011 1 422 71, Nieuw-Bussum 011 1 1453 9000, Heteren 011 1 422 71
Rijkswaterstaat 020 777 1111 - Huisnummer 011 1 422 71 - Bureaunummer 011 1 422 71 - 011 1 422 71
WWW.LAKERVELD-INGENIEURSBUREAU.NL

Herbestemming Maria Johanna Hoeve Noordeloos

KOOL & VAN DEN TOREN

• deskundig
• vertrouwd
• persoonlijk

Dé makelaardij van de Alblasserwaard

Derpsstraat 63a 2969 AD Oud-Alblas • 0184 691566 • info@koolvandentoren.nl

WWW.KOOLVANDENTOREN.NL

BOERDERIJ & ERF

alblasserwaard - krimpenerwaard - vijfheerenlanden

secretariaat: Sluis 57 2964 AT Groot-Ammers
0184-661425 of 06-53759618
secretariaat@boerderijenerf.nl www.boerderijenerf.nl

REDACTIE & SAMENSTELLING:

LA CARRIOLA

tekst &
advies

Dick de Jong | 06-22845889 | djtekst@planet.nl

UITSMIJTER

Wat u links ziet troffen we aan in de Nieuwsbrief van Het Groene Hart van medio april 2021. Hopelijk is dit niet het toekomstbeeld: de koeien zijn het weiland zo ontwend dat de boer ze de weg erheen moet wijzen...

QUOTE: Tegenspoed dragen valt niet mee; voorspoed dragen is moeilijker.